

Ryszard UBERMAN*, Wojciech NAWORYTA**

Analiza i prognozowanie wielkości odszkodowań za szkody spowodowane eksploatacją węgla brunatnego

Streszczenie: Przedmiotem artykułu jest inwentaryzacja i analiza szkód, jakie powoduje eksploatacja węgla brunatnego. Na przykładzie KWB Konin dokonano analizy szkód górniczych oraz struktury i kształtowania się w okresie wieloletnim wysokości odszkodowań z tym związanych. Dla potrzeb prognozowania wyprowadzono dwa wskaźniki wysokości odszkodowań w odniesieniu do wielkości wydobycia i powierzchni terenu zajętej pod eksploatację. Dla celów porównawczych analogiczne wskaźniki określono dla pozostałych kopalń węgla brunatnego. Dokonano przeglądu obowiązujących przepisów prawa wymagających zabezpieczenia finansowego (gwarancji) wypłacalności odszkodowań. Omówiono także możliwe do wykorzystania sposoby gwarantowania wypłacalności odszkodowań.

Słowa kluczowe: węgiel brunatny, szkody górnicze, odszkodowania, gwarancje

Analysis and forecast of mining damages caused by open cast lignite mines

Abstract: The objective of this paper is an inventory and analysis of damages caused by the exploitation of lignite in Polish open cast mines. The analysis of mining damages and their structure in a long-term was based on the example of lignite mine Konin. In order to predict the compensation costs two indicators were proposed. The first indicator was calculated in relation to annual extraction magnitude and the second one in relation to area occupied by the mine. For comparative purposes, analogical indicators were calculated for all Polish lignite mines. The legal regulations regarding the guarantee of mining damages compensation were reviewed and the measures which can be undertaken to warrant the mining damages solvency guarantee were described.

Key words: lignite, mine damages, compensations, guarantees

* Prof. dr hab. inż., IGSMiE PAN w Krakowie; e-mail: uberman@min-pan.krakow.pl

** Dr inż., AGH Akademia Górniczo-Hutnicza; e-mail: naworyta@agh.edu.pl

Wprowadzenie

Wydobywanie kopalin wiąże się z negatywnymi zmianami w środowisku, które dotyczą w zasadzie wszystkich komponentów środowiska i obejmują obszar nie tylko eksploatacji złóż, ale i obszary sąsiednie. Dla ograniczenia negatywnych skutków eksploatacji górniczej (całkowite ich wyeliminowanie nie jest możliwe) podejmuje się różnorodne działania profilaktyczne (zapobiegawcze), a gdy zmiany i szkody w środowisku wystąpią, dąży się do naprawy i zrekompensowania skutków.

W polskim górnictwie funkcjonuje system prawny i finansowy obejmujący identyfikację, wycenę i formy zabezpieczenia roszczeń na wypadek wystąpienia szkód spowodowanych eksploatacją złóż kopalin. Szkody są naprawiane i rekompensowane w ramach działalności operacyjnej przedsiębiorstwa górniczego. Niektóre skutki eksploatacji, np. wywołane odwadnianiem złóż, występować mogą także po zaniechaniu lub zakończeniu eksploatacji (do czasu odbudowy poziomu wodonośnego). Dla zabezpieczenia środków finansowych na odszkodowania w okresie po wcześniejszym zaprzestaniu eksploatacji (np. z powodu utraty opłacalności wydobywania) lub po jej zakończeniu na skutek wyczerpania zasobów, polski system prawny przewiduje możliwość zabezpieczenia finansowego potencjalnych roszczeń. Ustalenie wartości zabezpieczenia finansowego wymaga określenia rodzaju przewidywanych szkód, kosztów ich naprawy oraz okresu ich występowania.

Ustanowienie gwarancji finansowych na pokrycie odszkodowań należy do kompetencji organu koncesyjnego, który w przypadkach określonych ustawą Prawo geologiczne i górnicze może taki wymóg zawrzeć w decyzji koncesyjnej. Decyzje takie zostały podjęte w przypadku odkrywek KWB Konin, dla której autorzy artykułu opracowali prognozy kształtowania się potencjalnych szkód, wielkości odszkodowań i sposoby zabezpieczeń.

Niektóre z analizowanych zagadnień mają ogólniejszy wymiar (np. wskaźniki wartości szkód), co zostało w artykule wykazane w odniesieniu do pozostałych polskich kopalń węgla brunatnego.

1. Szkody spowodowane eksploatacją odkrywkową węgla brunatnego

Eksploatacja węgla brunatnego wiąże się z negatywnym wpływem na najbliższe otoczenie. Wpływem objęte są praktycznie wszystkie komponenty środowiska – krajobraz, klimat akustyczny, wody powierzchniowe i podziemne, flora i fauna. Przedmiotem artykułu są te rodzaje wpływów, które mogą być przedmiotem roszczeń ze strony użytkowników nieruchomości położonych w sąsiedztwie wyrobiska. Dotyczy to przede wszystkim uszkodzeń budynków oraz spadku wielkości plonów. Inne skutki, takie jak zanik wód w studniach gospodarskich czy likwidacja dróg dojazdowych, zwykle kompensowane są jeszcze przed rozpoczęciem działalności górniczej na danym złożu.

Powodem powstawania wymienionych dwóch głównych rodzajów szkód jest odwadnianie górotworu. Występowanie, zasięg oraz wielkość zmian zależą przede wszystkim od budowy geologicznej górotworu w otoczeniu odwadnianego wyrobiska. Wśród warunków geologicznych znaczenie ma występowanie jednego lub kilku poziomów wodonośnych, istnienie nieciągłości w warstwach nieprzepuszczalnych lub lokalne zróżni-

cowanie właściwości górotworu powodujące różnice w reakcji na odwodnienie (nierównomierne osiadanie).

Szkody w budynkach powstają najczęściej w najbliższym sąsiedztwie wyrobiska, jednak przy skomplikowanej budowie geologicznej górotworu (występowanie kontaktów hydraulicznych) uszkodzenia mogą występować również w dalszej odległości od krawędzi wyrobiska, zwłaszcza gdy budynek usytuowany jest nad granicą warstw, które odmiennie reagują na odwodnienie.

W przypadku szkód spowodowanych obniżeniem plonów oprócz wyżej wymienionych czynników wpływ na rozmiar szkód ma przede wszystkim charakter gleb. Na negatywne skutki odwodnienia najbardziej narażone są gleby z płytko występującym lustrem wody gruntowej, wykorzystywane jako trwałe użytki zielone. W wyniku odwadniania złoża na użytkach znajdujących się w zasięgu czwartorzędowego leja depresji lustro wody gruntowej ulega obniżeniu, co bez podjęcia działań prewencyjnych może skutkować degradacją gleb i spadkiem ich produktywności. W przeciwieństwie do nich gleby o wysokiej klasie bonitacyjnej użytkowane jako grunty orne są odporne na degradację odwodnieniową. Ich gospodarka wodna nie zależy od poziomu wody gruntowej (Rzasa i in. 1999).

Rozkład przestrzenny wpływów odwodnienia na gleby zależy przede wszystkim od budowy geologicznej górotworu, ale generalnie wpływy nie wykraczają poza granice czwartorzędowego leja depresji. W górotworze, w którym występuje wyraźne rozgraniczenie poziomu czwartorzędowego od starszych warstw wodonośnych, wpływ ten ogranicza się do najbliższego otoczenia wyrobiska.

Dla oceny rzeczywistego wpływu odwodnienia górotworu na gleby przed rozpoczęciem odwadniania przeprowadza się szczegółową inwentaryzację gleb. Zinwentaryzowanie stanu wyjściowego stanowi podstawę dla oceny stopnia zmian w wymienionych elementach środowiska. Rodzaj szkód i ich wielkość oceniają eksperci (gleboznawca, budowniczy, hydrogeolog). Na podstawie ich oceny szacowane są wartości odszkodowań, które kopalnia wypłaca w ramach postępowania ugodowego, względnie po orzeczeniu sądowym.

2. Odszkodowania wypłacane w kopalniach węgla brunatnego

Kopalnie węgla brunatnego na podstawie obowiązujących przepisów prawa zobowiązane są do wypłaty odszkodowań z tytułu szkód powodowanych działalnością eksploatacyjną. Wielkość nakładów na likwidację szkód ujmuje się w „Sprawozdaniu o naprawianiu szkód spowodowanych ruchem zakładu górniczego”, które raz w roku przedkładać jest właściwemu dyrektorowi OUG. W sprawozdaniu ewidencjonowane są wydatki w ujęciu ilościowym i rodzajowym. Oprócz nakładów na likwidację szkód w budynkach i nakładów na kompensację utraty plonów wśród kosztów znajdują się również pozycje o charakterze inwestycji prewencyjnych (wyprzedzających), tj. sieć wodociągowa, sieć kanalizacyjna, drogi, ulice, wiadukty, monitoring. W praktyce górniczej nakłady na sieć wodociągową i kanalizacyjną, przebudowę dróg i mostów, regulację rzek ponosi się przed rozpoczęciem robót górniczych, trudno zatem traktować te nakłady jako odszkodowania, chociaż rzeczywiście mają one za zadanie zrekompensować mieszkańcom niedogodności wynikające z przyszłej działalności kopalni. Także w trakcie eksploatacji jako inwestycje towarzyszące wykonywane są obiekty i urządzenia rekompensujące

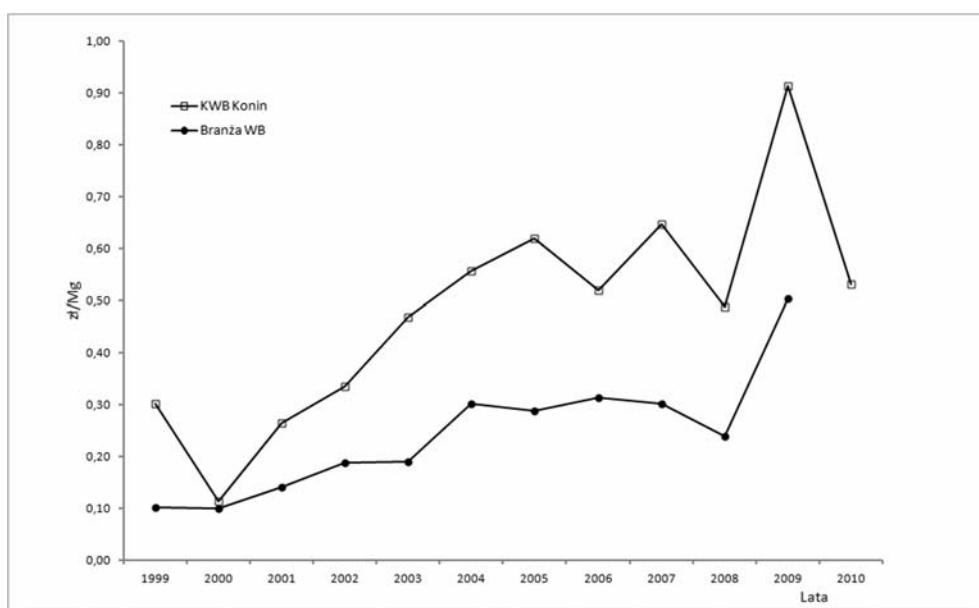
negatywne wpływy kopalni na mieszkańców i użytkowników nieruchomości znajdujących się w sąsiedztwie wyrobiska.

Analizując dane z KWB Konin można stwierdzić, że udział nakładów na kompensację utraty plonów oraz naprawę budynków w ogólnych ewidencjonowanych nakładach na naprawę szkód zwiększa się z roku na rok i wynosi obecnie około 30%.

Wypłaty odszkodowań w podziale na branże górnictwa zestawiane są w rocznikach statystycznych GUS „Ochrona Środowiska”. Polskie kopalnie węgla brunatnego bardzo różnią się pod względem charakteru eksploatowanych złóż, wielkości wydobywania, wielkości zajmowanej powierzchni. Trudno zatem analizować i porównywać nakłady na likwidację szkód w oderwaniu od ich specyfiki. Dla ułatwienia oceny wielkości odszkodowań zaproponowano wskaźniki określające względne koszty usuwania szkód w odniesieniu do wielkości rocznego wydobywania (S_w) oraz w odniesieniu do zajmowanej przez kopalnię powierzchni terenu (S_p).

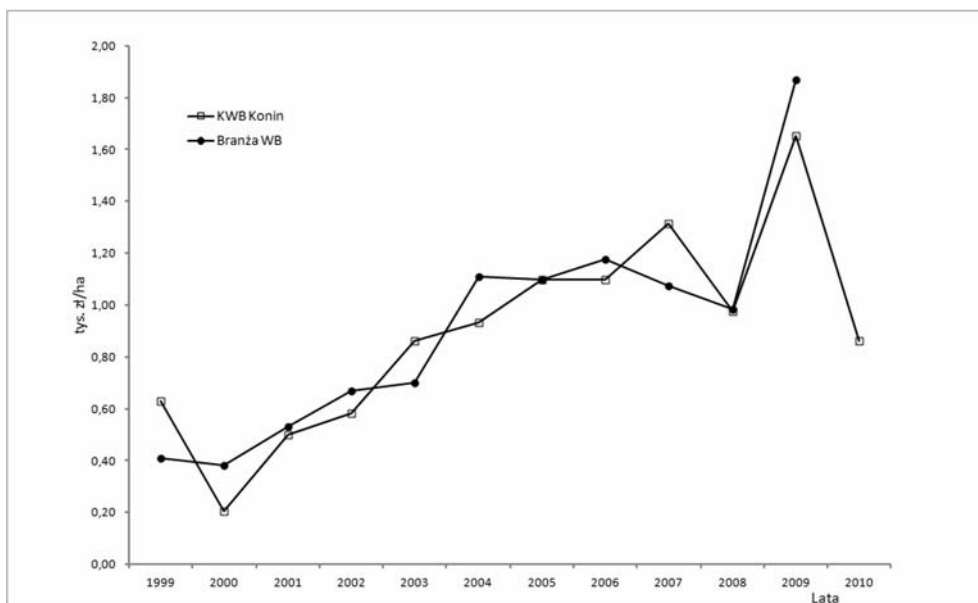
Kształtowanie się kosztów względnych dla KWB Konin i całej branży obrazują wykresy (rys. 1 i 2).

Zauważalna jest wyraźna różnica pomiędzy nakładami względnymi S_w ponoszonymi na usuwanie szkód w KWB Konin w stosunku do całej branży górnictwa węgla brunatnego w Polsce (rys. 1). Wynika to przede wszystkim z niekorzystnych uwarunkowań geologiczno-górnictwowych konińskiej kopalni. Złóża eksploatowane w regionie konińskim są niewielkie. Czas eksploatacji na danej powierzchni terenu jest relatywnie krótki, konieczne jest zajmowanie pod eksploatację kolejnych terenów, co skutkuje powstawaniem nowych szkód

Rys. 1. Względne koszty usuwania szkód (S_w) w odniesieniu do jednostki wydobywania węgla dla KWB Konin i dla całej branży górnictwa węgla brunatnego w Polsce [zł/Mg]

Fig. 1. Compensation costs of mine damages in relation to annual extraction magnitude (S_w) for lignite mine Konin and for all Polish lignite mines [zł/Mg]

Rys. 2. Względne koszty usuwania szkód (S_p) w odniesieniu do jednostki powierzchni terenów zajmowanych przez kopalnię dla KWB Konin oraz dla całej branży górnictwa węgla brunatnego w Polsce [tys. zł/ha]

Fig. 2. Compensation costs of mine damages in relation to area occupied by the mine (S_p) for lignite mine Konin and for all Polish lignite mines [thousand zł/ha]

górnictwych. Powoduje to, że stosunek nakładów na likwidację szkód do jednostki wydobycia jest zdecydowanie wyższy niż w przypadku całej branży.

W odróżnieniu od wskaźnika S_w , przebieg wskaźnika S_p dla KWB Konin jest niemal identyczny z jego przebiegiem dla całej branży górnictwa węgla brunatnego w Polsce (rys. 2). Na obydwu wykresach obserwuje się wyraźny wzrost nakładów do roku 2005 oraz późniejszą fazę ustabilizowania przy jednoczesnych dużych fluktuacjach rocznych.

3. Podstawy prawne zabezpieczenia roszczeń finansowych za szkody spowodowane działalnością objętą koncesją na wydobywanie kopalin

Szczegółowe regulacje prawne w zakresie szkód górnictwych jak i sposobów oraz form odszkodowań zawarte są przede wszystkim w ustawie z dnia 4 lutego 1994 r. Prawo geologiczne i górnicze (zwane dalej jako Pgg), ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska, a także w przepisach innych ustaw takich jak Kodeks Cywilny, Kodeks Postępowania Administracyjnego i innych.

Obok wymienionych aktów normatywnych odnoszących się do ochrony środowiska i szkód spowodowanych działalnością przemysłową w kwietniu 2007 roku do systemu prawa wprowadzona została nowa regulacja prawna – ustawa z dnia 13 kwietnia 2007 r.

o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie (Dz.U. 2007.75.493). Jej wprowadzenie jest konsekwencją implementacji dyrektywy 2004/35/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 21 kwietnia 2004 r. w sprawie odpowiedzialności za środowisko w odniesieniu do zapobiegania szkodom wyrządzonym środowisku naturalnemu. Przywołana ustawa definiuje pojęcie szkody w środowisku w sposób następujący (art. 6 pkt 11):

„Ilekoć jest mowa w ustawie o szkodzie w środowisku – rozumie się przez to negatywną, mierzalną zmianę stanu lub funkcji elementów przyrodniczych ocenioną w stosunku do stanu początkowego, która została spowodowana bezpośrednio lub pośrednio przez działalność prowadzoną przez podmiot korzystający ze środowiska: w gatunkach chronionych lub siedliskach przyrodniczych (...) w wodach (...). w powierzchni Ziemi (...).”

Ustawa Pgg nie wyróżnia kategorii szkody zdefiniowanej w ustawie o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie. Należy więc przyjąć, że w przypadku zaistnienia szkody wyczerpującej znamiona ustawowej definicji szkody w środowisku będzie miała zastosowanie ustawa z 13 kwietnia 2007 r., natomiast w pozostałych przypadkach szkód rozumianych w prawie cywilnym jako szkoda rzeczywista i szkoda przez utratę korzyści aktualne będą przepisy Pgg.

Polskie prawo zawiera również gwarancje prawne i finansowe prawidłowego przeprowadzenia procesu zlikwidowania kopalni, w której wyczerpane zostały zasoby kopaliny, która trwale utraciła rentowność lub na skutek katastrofy niemożliwa (nieopłacalna) jest jej odbudowa i kontynuacja wydobywania. Zgodnie z art. 26c Pgg przedsiębiorca jest zobowiązany utworzyć fundusz likwidacji zakładu górniczego, na który odprowadza systematycznie środki na rachunek bankowy. Środki te mogą być wykorzystane wyłącznie na zadania związane z likwidacją zakładu górniczego lub jego części (w tym na rekultywację i zagospodarowanie terenów pogórnich).

W niektórych przypadkach środki gromadzone na koncie funduszu likwidacji mogą okazać się niewystarczające na pokrycie wszystkich prac likwidacyjnych, w związku z czym na podstawie przepisów ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. 2009.152.1223) i międzynarodowych przepisów rachunkowości (MSR 37 – Rezerwy, zobowiązania warunkowe i aktywa warunkowe) kopalnie tworzą rezerwy finansowe, których wartość odpowiada oszacowanym kosztom likwidacji zakładu górniczego. Należy podkreślić, że KWB Konin S.A. w Kleczewie tak jak każdy zakład górniczy tworzy Fundusz Likwidacji Zakładu Górniczego, a oprócz tego gromadzi środki na koncie tzw. rezerwy finansowej na potrzeby likwidacji kopalni. W oszacowanych kosztach likwidacji zakładu górniczego (Uberman i in. 2005) i określeniu wartości rezerwy znalazły się pozycje na pokrycie ewentualnych roszczeń za utratę plonów i szkody w okresie od zakończenia eksploatacji do zakończenia likwidacji kopalni.

Przepisy Prawa geologicznego i górniczego jeszcze przed realizacją przedsięwzięcia, a więc na etapie ubiegania się o koncesję na wydobywanie kopalin przewidują możliwość ustalenia zabezpieczeń prawnych i finansowych na wypadek ewentualnych szkód w środowisku spowodowanych eksploatacją złoża.

Prawo geologiczne i górnicze w art. 17.1. stanowi: „Jeżeli przemawia za tym szczególnie ważny interes państwa lub szczególnie ważny interes społeczny związany z ochroną środowiska, udzielenie koncesji może być uzależnione od ustalenia zabezpieczenia roszczeń mogących powstać wskutek wykonywania działalności objętej koncesją.” Wprawdzie z treści przywołanego przepisu wynika, że ustanowienie zabezpieczenia nie jest obliga-

toryjne („...może być...”), ale jeśli z raportu o oddziaływaniu planowanego przedsięwzięcia na środowisko i decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach zgody na realizację przedsięwzięcia wynika, że eksploatacja złoża może spowodować znaczące zmiany w środowisku, to organ koncesyjny będzie się domagał ustanowienia zabezpieczenia roszczeń. Ewentualna decyzja w tej sprawie powinna znaleźć się w zapisach warunków koncesji. Niestety ustawodawca nie precyzuje, co należy rozumieć przez „szczególnie ważny interes państwa lub szczególnie ważny interes społeczny”, zaznaczając jedynie, że może on być związany zwłaszcza z ochroną środowiska.

Powierzchnia obszaru, do której odnosić się ma zabezpieczenie roszczeń jest określona w treści ust. 2 cytowanego art. 17. Pgig, a mianowicie: „Formę i wielkość zabezpieczenia ustala się w koncesji w zależności od prowadzonej działalności, przestrzeni objętej koncesją, czasu na jaki koncesja została wydana oraz stopnia szkodliwości zamierzonej działalności dla środowiska”.

W świetle przywołanych przepisów zachodzi jednak pytanie, czy forma zabezpieczenia roszczeń określona w art. 17. Pgig odnosi się do szkód wyrządzonych działalnością górnictw osobom prawnym czy fizycznym. Czy można tego rodzaju przypadki traktować jako ważny interes państwa lub interes społeczny?

J. Malewski (2007) analizując treść przepisów art. 17. Pgig dochodzi do wniosku, że zabezpieczenie roszczeń należy rozumieć jako „poręczenie administracji państwa dane osobom trzecim, że ich słuszne roszczenia o naruszenie dóbr osobistych i majątkowych spowodowane działalnością przedsiębiorcy (określone koncesją udzielaną przez uprawnione organy państwowe) będą zaspokojone niezależnie od rozwoju wypadków, jakie nastąpią po uruchomieniu przedsięwzięcia gospodarczego.” Obejmuje ono zatem również sytuacje nieprzewidywanego zakończenia eksploatacji z powodu utraty rentowności (upadłości) lub katastrofy (Malewski 2007).

W przepisach Działu V Pgig „Stosunki sąsiedzkie i odpowiedzialność za szkody” (art. 95 ust. 3) ustawodawca przewiduje, że „w uzasadnionych przypadkach odszkodowanie może być wypłacane z zabezpieczenia ustalonego w art. 17”. A zatem przepisy Pgig już na etapie ubiegania się o koncesję na wydobywanie kopalin gwarantują zabezpieczenie ewentualnych roszczeń odszkodowawczych za szkody, które może spowodować eksploatacja złoża. Ze środków finansowych zabezpieczonych na mocy art. 17. Pgig można też skorzystać w przypadku wystąpienia szkód w okresie po przerwaniu lub zakończeniu eksploatacji.

Prawo geologiczne i górnictwo reguluje w sposób jednoznaczny, kto odpowiada za szkody powstałe w wyniku prowadzonej działalności górniczej i w jaki sposób skutki tej działalności powinny być zrekompensowane. Obowiązujące w tej kwestii regulacje prawne stanowią gwarancję, że poszkodowani będą mieli szkody naprawione bądź zostaną im wypłacone odszkodowania. Gwarancje te wynikają z faktu, że w sprawach o naprawianie szkód orzekają sądy powszechne¹ (art. 97, ust. 1 Pgig) jeśli postępowanie ugodowe nie przyniosło rozstrzygnięcia, co powinno nastąpić w okresie do 30 dni.

Do naprawiania szkód spowodowanych eksploatacją złóż stosuje się przepisy Kodeksu Cywilnego. Powód w sprawach o odszkodowania nie ma obowiązku uiszczania opłat sądowych (art. 97, ust. 3 Pgig), a postępowanie toczy się na koszt przedsiębiorcy (chyba, że roszczenie okaże się bezpodstawne). Jeśli zachodzi konieczność natychmiastowego

¹ Przed 1994 r. orzekały Okręgowe Komisje ds. Szkód Górniczych w Okręgowych Urzędach Górniczych.

zapobiegania szkodzie lub jej dalszym skutkom, sąd może nakazać bezzwłoczne podjęcie niezbędnych czynności.

Polskie prawo zawiera również gwarancje prawne i finansowe prawidłowego zlikwidowania kopalni, w której wyczerpały się zasoby kopaliny, która trwale utraciła rentowność lub na skutek katastrofy niemożliwa (nieopłacalna) jest odbudowa kopalni i kontynuacja wydobywania.

Od 1 stycznia 2012 r. wchodzi w życie przepisy nowego prawa geologicznego i górniczego z 9 czerwca 2011 r. (Dz.U. 2011.163.981). W omawianej dziedzinie nowe prawo nie wnosi istotnych zmian poza zmianą numeracji artykułów (art. 17, w którym jest mowa o konieczności zabezpieczenia roszczeń, w nowym prawie przyjmuje numer 28).

4. Sposób prognozowania potencjalnych roszczeń finansowych za szkody

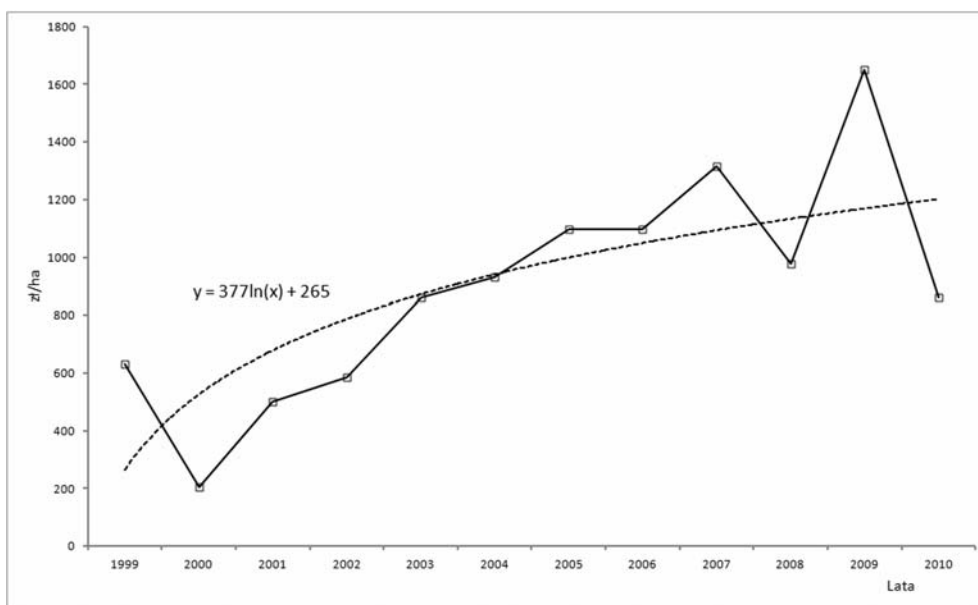
Roszczenia z tytułu szkód wywołanych działalnością eksploatacyjną regulowane są przez kopalnie na bieżąco i obciążają koszty działalności wydobywczej. Istotne z punktu widzenia zabezpieczenia interesu stron narażonych na szkody jest zabezpieczenie środków na wypłatę odszkodowań w okresie, w którym kopalnia nie prowadzi eksploatacji danego złoża, a szkody nadal mogą występować.

Prognozę przyszłych kosztów z braku innych możliwości należy oprzeć na informacjach historycznych. W 2006 roku zaproponowano prognozę kosztów (Uberman, Naworyta 2006) opartą na wskaźnikach względnych wysokości nakładów na usuwanie szkód w przeszłości w stosunku do wielkości wydobywania lub do wielkości zajmowanych przez kopalnię terenów (S_w i S_p).

Dla szacowania przyszłych roszczeń lepszy z punktu widzenia metodyki wydaje się być wskaźnik S_p . Trudno zastosować wskaźnik S_w do prognozowania wielkości odszkodowań w okresie likwidacji, bowiem wielkość odniesienia, jaką jest wydobywanie węgla w okresie likwidacji kopalni wynosi zero, a przecież przedmiotem prognozy mają być koszty po zaprzestaniu wydobywania. Również w przypadku wskaźnika S_p należy przyjąć pewne założenia umożliwiające sformułowanie prawdopodobnej prognozy. Ponieważ prognozowanie roszczeń ma sens w stosunku do poszczególnych odkrywek, które generują szkody, zatem aby wykorzystać wskaźnik S_p , należy przyjąć wielkość terenu zajmowaną przez daną odkrywkę, włączając w to odpowiednią część terenów wspólnych kopalni nie związanych bezpośrednio z odkrywką (tereny zajmowane przez magazyny, warsztaty, bazy transportowe, budynki administracyjne itp.). Co prawda tereny wspólne nie generują szkód w budynkach lub w plonach, ale jako tereny kopalni mają swój niemały udział w obliczeniu wskaźnika S_p .

Dla celów prognozy można przyjąć, że w okresie rekultywacji i wypełniania wyrobiska wodą teren zajmowany przez kopalnię na potrzeby poszczególnych odkrywek będzie się sukcesywnie zmniejszał, aż do momentu wypełnienia wyrobiska wodą i odbudowy stosunków wodnych.

Prognozę konstruuje się na podstawie dwóch zmiennych – wielkości zajmowanego terenu oraz wielkości wskaźnika S_p , który zgodnie z przedstawionym wykresem (rys. 2) nie jest stały w czasie. Jego wielkość w analizowanym okresie można wyprowadzić z analizy trendów. Poniżej przedstawiono próbę takiej analizy dla określenia kształtowania się w przyszłości wskaźnika S_p na przykładzie danych historycznych (rys. 3).

Rys. 3. Kształtowanie się względnych kosztów usuwania szkód w KWB Konin w stosunku do zajmowanej przez kopalnię powierzchni z dopasowaną logarytmiczną linią trendu [zł/ha]

Fig. 3. Relative costs of mining damages compensation in relation to area occupied by the mine with logarithmic trend line [zł/ha]

Do danych empirycznych dopasowano logarytmiczną linię trendu, jednak obserwując tendencje w całej branży polskiego górnictwa węgla brunatnego (rys. 1 i 2) wydaje się, że szybki wzrost nakładów na usuwanie szkód, jaki miał miejsce w latach 1999–2005, został zahamowany. Wciąż jednak obserwuje się lekki trend wzrostowy przy dużych zmianach rocznych. Fluktuacje roczne występujące w ostatnim czasie sprawiają, że prognoza kształtowania się w przyszłości wskaźnika S_p oparta na linii trendu obciążona jest dużą niepewnością.

5. Sposoby zabezpieczenia finansowego odszkodowań

Przepisy Pgg odnoszące się do zabezpieczenia środków finansowych na pokrycie roszczeń za spowodowane eksploatacją szkody nie zawierają wskazań co do formy tych zabezpieczeń. Biorąc pod uwagę formy zabezpieczeń funkcjonujące w działalności gospodarczej możliwe byłoby wykorzystanie m.in. następujących rozwiązań:

- środki finansowe na specjalnym koncie bankowym,
- zastaw w papierach wartościowych,
- obligacje emitowane lub gwarantowane przez Skarb Państwa,
- weksel,
- gwarancja bankowa albo poręczenie bankowe,
- ubezpieczenie od odpowiedzialności cywilnej przedsiębiorcy.

Prawdopodobnie nierealne jest (przynajmniej obecnie) zastosowanie klasycznej formy ubezpieczenia w towarzystwie ubezpieczeniowym. Póki co brak jest doświadczeń w tej dziedzinie, a dodatkowo charakter szkód, które nie należą do typowo losowych i są dość dokładnie przewidywalne (Malewski 2007) nie skłaniają towarzystw ubezpieczeniowych do zawierania umów ubezpieczeniowych. Z wymienionych powodów możliwymi formami dla pokrycia roszczeń odszkodowawczych są: zgromadzenie odpowiednich środków finansowych na koncie bankowym, gwarancje lub poręczenia bankowe.

Podsumowanie i wnioski końcowe

Z przedstawionych analiz można wyprowadzić następujące wnioski:

1. Najważniejszym rodzajem wpływów kopalni węgla brunatnego na środowisko skutkującym powstawaniem roszczeń są konsekwencje odwadniania górotworu. Roszczenia te związane są przede wszystkim ze szkodami w budynkach oraz utratą wielkości plonów.
2. Z dwu analizowanych w skali całej branży górnictwa węgla brunatnego względnych wskaźników nakładów na likwidację szkód do prognozowania wysokości odszkodowań przydatny jest wskaźnik S_p odniesiony do jednostki powierzchni zajmowanej przez kopalnię.
3. Wielkość zabezpieczenia roszczeń powinna być określana w stosunku do okresu od zaniechania eksploatacji złoża do czasu restytucji stosunków wodnych wokół wyrobiska końcowego. W okresie eksploatacji kopalnie węgla brunatnego na bieżąco regulują zobowiązania wynikające z tytułu występowania szkód górniczych.
4. Zabezpieczenie finansowe roszczeń za szkody jest kolejną formą – obok obligatoryjnego funduszu likwidacji zakładu górniczego oraz funduszu rezerw na potrzeby likwidacji kopalni i rekultywacji terenów pogórnich – funduszu tworzonego na podstawie przepisów ustawy o rachunkowości i międzynarodowych standardów rachunkowości. Ponieważ w wymienionych funduszach jest możliwość uwzględnienia kosztów szkód (w wielu przypadkach to się czyni), wskazane byłoby uregulowanie wymienionych kwestii w celu ograniczenia ilości zabezpieczeń i funduszy.

Publikacja współfinansowana z umowy statutowej nr 11.11.100.597

Literatura

- Malewski J., (red.), 2007 – Szkody w środowisku, odszkodowania i zabezpieczenia roszczeń na terenach górnictwa odkrywkowego. Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej.
- Ochrona Środowiska. Rocznik. Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, 2000–2010.
- Rzasa S., Owczarek W., Mocek A., 1999 – Problemy odwodnieniowej degradacji gleb uprawnych w rejonie kopalnictwa odkrywkowego na Niżu Środkowopolskim. Wydawnictwo Akademii Rolniczej im. Augusta Cieszkowskiego w Poznaniu.
- Uberman R., Naworyta W., 2006 – Określenie wysokości ewentualnych roszczeń mogących powstać w wyniku odkrywkowej eksploatacji złóż. Gospodarka Surowcami Mineralnymi, t. 22, z. spec. 2.
- Uberman R., Naworyta W., Uberman R., 2005 – Oszacowanie kosztów rekultywacji oraz zagospodarowania wyrobisk i terenów poeksploatacyjnych KWB Konin. Fundacja Nauka i Tradycje Górnicze, Kraków (praca archiwalna).

Akty prawne:

Prawo geologiczne i górnicze z 4 lutego 1994 r. (Dz.U. 2005.228.1947).

Prawo geologiczne i górnicze z 9 czerwca 2011 r. (Dz.U. 2011.163.981).

Prawo ochrony środowiska z 27 kwietnia 2001 r. (Dz.U. 2001.62.627).

Kodeks cywilny z 23 kwietnia 1964 r. (Dz.U. 1964.16.93 z późn. zm.).

Kodeks postępowania administracyjnego z 14 czerwca 1960 r. (Dz.U. 2000.98.1071).

Ustawa o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie z 13 kwietnia 2007 r. (Dz.U. 2007.75.493).

Ustawa o rachunkowości z 29 września 1994 r. (Dz.U. 1994.121.591 z późn. zm.).

Dyrektywa 2004/35/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 21 kwietnia 2004 r. w sprawie odpowiedzialności za środowisko w odniesieniu do zapobiegania i zaradzania szkodom wyrządzonym środowisku naturalnemu (Dz.U. L 143 z 30.4.2004, str. 56).

Rozporządzenie (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 19 lipca 2002 r. w sprawie stosowania międzynarodowych standardów rachunkowości (Dz.U. L 243 z 1.9.2002, s. 1).

